

Cijenjeni čitatelji,

iza nas je godina intenzivnoga rada. Tiskali smo dva broja Biltena.

Kad smo promovirali prvi broj, prikazali smo i videokasetu *Me and Einstein too*.

Evo tijeka naših aktivnosti.

U prosincu 1998. održavamo Okrugli stol s predavanjima:

prof. Jadranka Bjelica: *Disleksija – tu oko nas* i

dr. med. B. Kuliš: *Smetnje čitanja s aspekta oftalmologa*

Skupu se obratila majka dječaka koji ima poteškoće čitanja i pisanja.

Tada smo prikazali videokasetu *Language Shock – Dyslexia across Cultures*.

Psiholozi prof. N. Lovrić, prof. S. Jusufbegović, prof. M. Šošarić-Peklar i prof. L. Pekota-Šenjuga informirali su nas o VI. godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa održanoj u Dubrovniku.

U ožujku 1999. održan je Stručni aktiv učitelja hrvatskoga jezika osnovnih škola Zagreba s dnevnim redom:

prof. pedagog Snježana Cerjan: *Integracija djece s posebnim potrebama u redovne škole*

prof. Lahorka Haramina: *Oblici prilagođenih programa prema vrstama teškoća*

prof. Tatjana Jakica: *Prilagođeni program kod učenika s teškoćama u čitanju i pisanju (prikaz iz prakse)*

prof. psiholog Nada Lovrić: *Odgovj i edukacija djece s disleksijom i disgrafijom u svijetu*

prof. logoped Jadranka Bjelica: *Disleksija – tu oko nas*

U travnju 1999. putujemo u Karlovac i tamo održavamo Okrugli stol s predavanjima:

prof. logoped J. Bjelica: *Disleksija – tu oko nas*

prof. psiholog S. Jusufbegović: *Psihološki aspekti vrednovanja školskog uspjeha kod djece sa smetnjama čitanja i pisanja*

Prikazali smo i videokasetu *Language Shock – Dyslexia across Cultures*.

Sudionici skupa su bili učitelji razredne nastave, psiholozi, školski pedagozi, logopedi, fonetičari...

Mišljenje nazočnih je bilo vrlo pozitivno i zadovoljno su napustili Okrugli stol. Dva dana kasnije našao se članak u *Večernjem listu* Karlovačke županije o našem posjetu Centru za odgoj i obrazovanje djece i mladeži.

U travnju 1999. pozvani smo na IV. godišnju skupštinu Hrvatskoga čitateljskog društva u Narodnu knjižnicu "Petar Preradović" u Bjelovar. U stručnom dijelu prikazan je međunarodni projekt *Pisanje i čitanje za kreativno mišljenje* – nositelji International Reading Association.

Dana 26. travnja 1999. psiholozi prof. Šošarić-Peklar i prof. Pekota-Šenjuga održale su vježbe o teškoćama čitanja i pisanja te ulozu psihologa u dijagnostici i terapiji iz kolegija Školske psihologije pri odsjeku za Psihologiju Filozofskog fakulteta.

U travnju 1999. predan je projekt Ministarstvu prosvjete i športa pod nazivom *Program rane prevencije disleksije i disgrafije – edukacija predškolskih odgojitelja, učitelja i stručnih suradnika*.

U svibnju 1999. prof. psiholog Nada Lovrić iznosi predavanje *Otkrivanje specifičnih teškoća čitanja i pisanja* na Školi narodnog zdravlja "Andrija Štampar" – postdiplomcima liječnicima školske medicine uz prikazivanje videokasete *Language Shock – Dyslexia across Cultures*.

Videokasetu *Language Shock* poslali su nam iz European Childen in Crisis (ECIC) - Web site: www.ecic.be. i obvezali su Hrvatsku udrugu za disleksiju da je popularizira.

Pozivamo sve zainteresirane roditelje djece s teškoćama čitanja i pisanja i stručnjake raznih profila da nam se pridruže u radu i aktivno sudjeluju u upoznavanju populacije s ovom problematikom.

Predsjednica:

Stanislava Leljak-Turžanski, prof.

Smetnje čitanja kod problema binokularnog vida

Sposobnost čitanja određuje niz faktora kao što su: sposobnost vida, govora i slušanja. Sve to uz motivaciju pojedinca određuje uspjeh ili neuspjeh u učenju. Glede vida možemo reći da vizualna percepcija podrazumijeva jasne vizualne impulse na mrežnicu oka, odnosno seriju vizualnih impresija pomicanjem očiju duž redova pisanog teksta.

Glavna značajka vida kod čovjeka je binokularnost – dubinski vid. To je sposobnost oka da dvije slike jednog predmeta koje se stvaraju svaka na drugom oku ujedini u jednu sliku.

Kod poteškoća u čitanju školske djece potreban je i kompletan pregled vida kod dječjeg oftalmologa. Pregledom se određuje centralni vid i refrakcijska anomalija tj. eventualno ordiniranje naočala, kao i stupanj binokularnog vida, tj. fuzija. Ona je mjerljiva, i to aparatom koji se zove sinoptofor. Time se uvida da je fuzija normalna ili smanjena. Ako fuzija pokazuje smanjene vrijednosti, a dijete ima poteškoće u čitanju, određuju se vježbe na sinoptoforu.

Nakon 10 do 15 vježbi, u 90 % slučajeva dolazi do subjektivnog poboljšanja i objektivne normalizacije fuzije.

Naravno da sâm odlazak oftalmologu neće ukloniti smetnje u djeteta, ali može znatno smanjiti teškoće i olakšati mu čitanje. Zato svakako treba učiniti i pregled kod oftalmologa, uz sve dodatne napore koje čine logopedi i roditelji djece koja imaju smetnje čitanja.

dr. Branka Kuliš, specijalist oftalmolog
Klinika za dječje bolesti - Zagreb

Putevi otkrivanja i dijagnosticiranja specifičnih teškoća u čitanju i pisanju – psihološka dijagnostika

Disleksija se javlja kod 10% redovne populacije djece (predškolske i školske dobi). Problem disleksije vrlo je složen i tek detaljno ispitivanje psihologa i niza stručnjaka, koji zahvaćaju i tumače razne razine funkcioniranja djeteta, daje nam jasnu sliku o uzrocima slabosti. Problem je još teži i zbog toga što se teško prepoznaje u ranoj dobi djeteta a tada je najvažnije otkriti teškoće i preventivno djelovati. U ranoj dobi još je moguće promijeniti funkcionalne veze u mozgu. Što se duže čeka, problem se teže rješava, a odgovornost stručnjaka postaje sve veća.

Mi stručnjaci do sada smo razvili dijagnostiku disleksije i disgrafije koja se osniva na neuropsihološkom ispitivanju i ranu dijagnostiku mogućih teškoća "rizične" djece za disleksiju. Imamo razvijene i postupke za terapiju, namijenjene prevenciji teškoća i korekciji, a dužnost nam je stalno upoznavati i širu društvenu javnost s ovim problemom kao na primjer odgovornosti u vrtićima, socijalne radnike, učitelje, roditelje, nastavnike, medicinske sestre i dr.

Mislimo da moramo brže i stalno prenositi svoja znanja i zapažanja na širu djetetovu okolinu, utječući na taj način da osiguravamo već od najranije dobi, predškolske i rane školske dobi potreban pozitivni emocionalni milje i stručni pristup, kao preduvjet za uspješno stimuliranje razvoja djeteta, tamo gdje je potrebna pomoć.

Upravo s tom namjerom napisan je i ovaj sažeti prikaz rada psihologa.

Psihološko ispitivanje zauzima u timu stručnjaka koji rade na dijagnosticiranju disleksije i disgrafije središnje mjesto, jer daje najviše podataka o nizu dimenzija funkcioniranja djeteta. Detaljno se ispituje inteligencija, pažnja, pamćenje, percepcija, motorika i psihomotorika, te govor i osobnost u svim relevantnim vidovima a ispituje se i samo čitanje i pisanje, ako je dijete u dobi da zna te vještine. Obično se koristi baterija testova. Sve rezultate psiholog uspoređuje s normom. Na taj način moguće je otkriti koje funkcije mozga interferiraju, odnosno ometaju svladavanje čitanja i pisanja ili učenja općenito. Nakon ispitivanja, psiholog daje svoje opažanje o osobnosti, odnosno o adaptiranosti djeteta i analizira uspješnosti u čitanju i pisanju, ako se radi o školskom djetetu. Osobita pažnja posvećuje se verbalnim sposobnostima kao na primjer informiranosti, shvaćanju, bogatstvu rječnika i razvoju govora, sposobnosti fonematske analize i sinteze, te neverbalnim sposobnostima, kao na primjer razvrstavanju slika, sastavljanju predmeta, nalaženju sličnosti, sastavljanju kocaka i vizualnom pamćenju. Na taj način, osim što dobijemo detaljan uvid u sposobnosti, dobijemo uvid i u nedostatke ili slabosti psiholoških funkcija čiji poremećaj, kao i promjena ili neskladan razvoj dovodi do slabijeg uspjeha u čitanju i pisanju i teškoća u učenju.

Nakon mnogo godina rada na dijagnosticiranju i terapiji djece s teškoćama u čitanju i pisanju, mogu sažeto reći slijedeće:

Gledano psihološki takva djeca su u pravilu inteligentna, prosječna, iznadprosječna ali nekad i ispodprosječna. Detaljna analiza inteligencije ukazuje nam da se često nailazi na raskorak između verbalne i neverbalne inteligencije takve djece. Kada je prisutan raskorak, odnosno nesklad u razvoju u većoj mjeri, tada govorimo o mogućem organitetu koji je više

narušio jedne ili druge funkcije. Jednom je govor više lediran, tj. lijeva hemisfera (jer se smatra da je govor dominantna funkcija u lijevoj hemisferi) a drugi put više neverbalna inteligencija i sposobnosti koje su dominantnije smještene u desnoj hemisferi. Ali i kada nema raskoraka u različitim vidovima inteligencije, ipak je pravilo kod dislektične djece da nailazimo na neka odstupanja u funkcioniranju na slušno-govornom planu, pa su prisutne teškoće u artikulaciji, u razumijevanju novih riječi ili u procesima fonematske analize ili sinteze glasova u riječima, tj. u slušnoj percepciji. Drugi slučaj je da zapažamo slabosti na vizualno-motornom planu, pa su prisutne slabosti grafomotorike (loše pisanje, loš rukopis, neurednost, neorganiziranost, slaba percepcija vremena i prostora i drugo). Nerijetko nalazimo da djeca pokazuju slabije slušno i vizualno pamćenje a što zapravo ne predstavlja mali problem. Nalazimo miješanu neusklađenu cerebralnu dominaciju, te smetnje računanja ili diskalkuliju.

Smetnje u računanju su najčešće povezane sa slabostima u motorici i u vizualno-motornim sposobnostima. Zanimljivo je napomenuti da kod većine djece nalazimo slabosti na oba opisana plana funkcioniranja, na slušno-govornom i na vizualno-motornom planu (planu percepcije i međusenzorne integracije). Ne baš tome davno, nametnulo nam se još jedno značajno zapažanje. Kod većine djece (oko 70 % koja su tražila pomoć u Poliklinici SUVAG – Zagreb) radi teškoća u čitanju i pisanju (školska dob) bila je uočena slabost gornjih ekstremiteta u vidu blage hipotonije ruke, mekanih vrlo savitljivih prstiju (slabi fleksori) u vidu kifotičnog držanja, tj. povećanog lasticiteta, a što smo ubrzo mogli karakterizirati kao nesklad u tonično-postularnoj psihomotornoj organiziranosti u te djece (kao blago neurološki ledirani). Sve teškoće koje smo zapazili da manifestiraju takva djeca shvaćene su tada kao jedinstven entitet. Najednom smo mogli razumjeti još čitav niz prisutnih međusobno povezanih problema, npr. teškoće u prilagođavanju u ranoj dobi, odnosno smetnje u ponašanju u starijoj dobi, specifičnu organizaciju osobnosti emocionalnu labilnost, preosjetljivost, te slabost volje.

Opažena odstupanja po našem shvaćanju, vjerojatno su rezultat difuznih promjena u funkcioniranju mozga zbog nezrelosti ili smanjenih funkcija ili sinteza funkcija zbog prisutnosti patogenog čimbenika ili su one naslijeđene. Danas se drži da je veći postotak tih teškoća upravo uvjetovan naslijeđem a pogađa niže subkortikalne strukture. Radi se o planu senzomotorike i govora. Nevolja je u tome da te poteškoće nisu pravodobno naišle na pravu stimulaciju da bi se dovoljno razvile.

Na temelju podataka i spoznaja o pojedinom djetetu do kojih dolazimo prilikom psihološkog pregleda, može se već u ranoj predškolskoj dobi od 4 do 4 i pol godine starosti a katkad i ranije započeti s funkcionalnim vježbama u vrtićima ako se radi o manjim teškoćama. Ako se radi o većem odstupanju djeteta, isto tako i u školskoj dobi, treba uputiti u specifične specijalizirane ustanove kao Polikliniku SUVAG i druge.

Nada Lovrić, prof. psiholog

Kod djeteta koje ima poteškoće čitanja i pisanja

Uvijek su prisutne: teškoće u pisanju teškoće u sastavljanju teškoće u točnosti pisanja usporeno učenje čitanja	Često su prisutne: teškoće u matematici (osobito tablica množenja) problemi s kratkotrajnim pamćenjem i organizacijom teškoće u shvaćanju uputa i zadataka koji su kompleksni teškoće u razumijevanju pisanog teksta fluktuacije u sposobnosti učenja	Katkad su prisutne: teškoće u govoru teškoće u procjenjivanju udaljenosti teškoće u prostornom shvaćanju slaba orijentacija (lijevo-desno)
---	--	---

DISKALKULIJA

Diskalkulija je teškoća u formiranju matematičkih pojmova, usvajanju matematičkih relacija i operacija. Može biti posljedica neharmoničnog razvoja CNS-a ili organskog oštećenja CNS-a. Obično se pojavljuje uz disgrafiju i disleksiju. Stručnjaci je spominju uz ta oštećenja, ali vrlo rijetko i objašnjavaju.

Želim iznijeti neka svoja iskustva i tako pridonijeti pojašnjavanju ove teškoće.

Matematika je prikazivanje konkretnog svijeta i odnosa u njemu nizom znakova. Ti znakovi su apstrakcije, međusobno usko povezane, i ne svlada li dijete apstrakciju nižeg stupnja, ne može svladati ni one koji slijede. Naše dijete upravo tu ima teškoću i mi mu moramo pomoći da svlada slijed apstrahiranja koji je:

I - iskustvo iz stvarnosti

G - govor koji opisuje to iskustvo

S - slike koje to prikazuju

Z - pisani znakovi

Djeca s kojima radim učenici su Odjela škole Poliklinike "SUVAG". Najčešće su to djeca s govorno-jezičnim teškoćama, disgrafijom i disleksijom ili učenici oštećena sluha s dodatnim teškoćama. Govorim o djeci s normalnom inteligencijom.

Kad počinjem raditi s djetetom, prvi korak je da ustanovim na kojem je stupnju matematičkog razvoja, a za to se služim etapama koje ću navesti, a koje su ujedno i program rada:

1. ODNOSI U PROSTORU (u odnosu na moje tijelo)

gore, dolje

lijevo, desno

ispred, iza, između

2. POJAM KOLIČINE I VELIČINE (uspoređivanje)

veći, manji

dulji, kraći

puno, malo

jednako, mnogo

3. POJAM BROJA

uspoređivanje skupova i pridruživanje broja skupu

uspoređivanje brojeva

4. BROJENJE

brojenje prstiju naprijed i natrag do 10, 20

brojenje po 2, 3,..... do 10, do 20

broj ispred, iza, između, do 10, do 20

5. OPERACIJE BROJEVIMA

unutar prve desetice

unutar druge desetice

preko desetice

rad s nepoznicama

Navela bih nekoliko načela koje slijedim u radu s djecom.

1. Svako dijete je zaseban slučaj. Pažljivo ga promatramo dok radi zadatak, i saznat ćemo jesmo li pronašli način rada koji mu odgovara. Postoje različiti putevi do cilja koji je pred nama. Učitelj mora biti inventivan i pronaći ga.

2. Pokušajmo dijete navesti da razumije, a zatim da računa.

3. Uvijek počinjemo raditi prstima – prsti su konkretni koje osjećamo i koje uvijek nosimo sa sobom.

4. Treba vježbati svakodnevno, kraće vrijeme i to po nekoliko puta dnevno. Važno je da svi koji rade s djetetom rade na isti način.

5. Raditi s djetetom isključivo individualno.

6. Ne ljutiti se na dijete i pohvaliti ga za svaki mali napredak.

Teškoće djece s diskalkulijom, s kojima sam radila, najčešće su u usvajanju pojma količine, odnosno uspoređivanju brojeva, brojenju unatrag, računanju preko desetice. Ako uspijemo ove teškoće prevladati unutar dvije desetice, u daljnjem svladavanju niza brojeva i računanju unutar njega vjerojatno neće biti većih problema. Spomenula bih da djeca s diskalkulijom obično imaju značajne teškoće u memoriranju tablice množenja.

Iz dosadašnjeg iskustva mogu reći da je diskalkulija tvrdokornija za rehabilitaciju od disleksije i disgrafije. Vrlo rijetko se u računanju dosegne stupanj automatizacije. Sporije računaju, ali ipak računaju.

Diskalkulija je teškoća nedovoljno istražena i opisana. Imamo obvezu širiti informacije o postojanju takvog problema kako bi svi koji dolaze u kontakt s djetetom s diskalkulijom imali pravilan stav prema njegovim nemogućnostima.

Marija Valjak, prof.

pedagog Odjela škole Poliklinike "SUVAG"

Literatura:

Pamela Liebeck: *Kako djeca uče matematiku*, EDUCA, Zagreb

Josip Markovac: *Metodika početne nastave matematike*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.

Svetomir Bojanin: *Neuropsihologija razvojnog doba*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1985.

J. Piaget: *Intelektualni razvoj djeteta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.

Obavijest

Kontaktirala sam s prim. dr. sc. Ivanom Džidićem koji radi u Specijalnoj bolnici za medicinsku rehabilitaciju u Varaždinskim toplicama. Doktor Džidić je izabran od zajednice Alpe-Adria za člana znanstvenog vijeća ispred Republike Hrvatske. Informirao nas je o 10. alpsko-jadranskom simpoziju za međunarodnu suradnju u rehabilitaciji pod nazivom *Bol i inkontinencija u rehabilitaciji* koji će se održati od 13. do 16. rujna 2000. u Trstu, Italija. Podteme su:

A) Bol u rehabilitaciji

B) Inkontinencija u rehabilitaciji

Jezici simpozija su njemački, talijanski i hrvatski.

Svi koje zanima simpozij ili žele izlagati na njemu trebaju se prijaviti do 1. kolovoza 1999. na adresu Allgemeine Unfallversicherungsanstalt Kongressbüro, Adalbert-Stifter-Strasse 65, A-1200 Wien

Legasthenie (Disleksija)

Dr. Lisa Dummer-Smock, dr. Helmut Breuer i dr. Maria Weuffen

HUD priprema prijevod knjižice s njemačkoga jezika koja je namijenjena roditeljima, učiteljima i svima koji dijagnosticiraju ili rade na terapiji djece. Ako želite više znati o disleksiji, naručite ovu knjižicu. Poslat ćemo vam je čim bude otisnuta.

S. Leljak-Turžanski, prof.

Svakom slovu jedna pjesmica,
vesela i pristupačna
predškolskom uzrastu.

Nikola Nikica Čelap:
Moj mali svijet slova
Nakladnik
Vigo commerce, Zagreb
Ilustracije
Ana Jakić-Divković
Zagreb, 1998.

HUD

Hrvatska udruga za disleksiju
Kušlanova 59a
10000 Zagreb

tel: 01/2338-022
fax: 01/229-950
(dežurstvo srijedom od 18 do 19 sati)

žiro račun 30109-678-84094
Zagrebačka banka

Ukratko

U Dubrovniku od 18. do 21. studenog 1998. godine održana je VI. godišnja konferencija hrvatskih psihologa, koju je organiziralo Hrvatsko psihološko društvo, pod nazivom "Psihologija i psiholozi u radu s osobama s posebnim potrebama".

Na Okruglom stolu na temu "Specifične teškoće u učenju – disleksija, disgrafija, diskalkulija – način rješavanja u Europi i našoj zemlji" oko 60 psihologa iz raznih krajeva Hrvatske donijelo je slijedeće zaključke, sugestije, rješenja, koja su bila razmatrana i prihvaćena kao valjana i na Okruglom stolu Hrvatske udruge za disleksiju održanom 3. prosinca 1998. Zaključci su upućeni Ministarstvu prosvjete i športa Republike Hrvatske.

1. U posljednjih nekoliko godina, u školama diljem Hrvatske opaža se porast broja djece koja imaju specifične teškoće u učenju početnog čitanja i pisanja, više od 10 % u prvim razredima

2. Učitelji u redovnim školama nisu upoznati s problemom specifičnih teškoća u učenju, čitanju i pisanju, tipa disleksija i disgrafija.

3. Predlažemo da se period učenja početnog čitanja i pisanja u prvom razredu produži i uskladi s psihofizičkim razvojem djece. Ako dijete nije svladalo čitanje i pisanje u prvom razredu, uputiti ga u specijalne ustanove koje se bave dijagnostikom i terapijom disleksije i disgrafije kao što su Poliklinika SUVAG, Domovi zdravlja i ostale ustanove.

4. Posebno ističemo da se radi o djeci s normalnom inteligencijom i uz pravodobno otkrivanje i stručni tretman te specifične teškoće mogu se prevladati.

5. Svi stručnjaci koji sudjeluju u odgojno-obrazovnom procesu u predškolskim i školskim ustanovama moraju uskladiti i ujednačiti pristup problemu.

6. U Hrvatskoj djeluje HUD (Hrvatska udruga za disleksiju) koja je i član EDA (Europske udruge za disleksiju). Osnovana je 1992. godine, jer se nametnula potreba za rješavanjem problema s kojim su suočeni roditelji, djeca i učitelji. U Udrugu su uključeni roditelji, logopedi, psiholozi, liječnici, učitelji, defektolozi i drugi profili.

7. Predlažemo Ministarstvu prosvjete i športa da pozove predstavnike HUD-a i Društva psihologa Hrvatske i da zajednički uskladimo programe za rješavanje ovih problema.

8. Stručnjaci koji se bave ovom specifičnom problematikom imaju potrebno stručno znanje i praktični rad i voljni su pomoći djeci, roditeljima, odgajateljima, učiteljima i široj društvenoj zajednici oko rješavanja tog problema.

U tom smislu izrađen je projekt "Program rane prevencije disleksije i disgrafije – edukacija učitelja i stručnih suradnika" koji je upućen Ministarstvu prosvjete i športa.

Psiholozi – voditelji Okruglog stola:
Nada Lovrić, prof. psiholog
Lada Pekota-Šenjig, prof. psiholog
Miroslava Šošarić-Peklar, prof. psiholog
Sanja Jusufbegović, prof. psiholog
Članovi Hrvatske udruge za disleksiju

BILTEN IZDAJE:

Hrvatska udruga za disleksiju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Kušlanova 59a
Urednica: Stanislava Leljak-Turžanski, predsjednica
Uredništvo: Karmela Krušlin, dopredsjednica
Gordana Baričević Nada Lovrić
Emica Farago Ljiljana Petrovski
Ana Kalčić Maja Rački
Mirjana Lenček-Vancaš

Lektorica: Mira Ćurić

Izlazi 2 puta godišnje. Naklada 500 primjeraka.

BILTEN JE BESPLATAN!

Zamolba članovima Udruge,

Molimo vas da nam nakon uplate članarine pošaljete uplatnicu na adresu: **Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Kušlanova 59a**, kako bismo vas uvrstili u popis članova HUD-a i dodijelili vam člansku iskaznicu.

Upravni odbor

Zahvaljujemo gospođi Ljiljani Mrakovčić i Otvorenom društvu Hrvatske.